

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

כניסת שבת:

תל אביב 18:40

ירושלים 18:24

באר שבע 18:42

פרשת השבוע
בראי הארץ ומצוותיה
מבית מכון התורה והארץ

פרשת וארץ

פרשת כי תבוא

כתב: יואל יעקבי

י"ט אלול תשע"ה | גיליון 29

"כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר, ונתתה ללוי, לגר, ליתום ולא למנה ואכלו בשעריך ושבעו" (דברים כו יב)

פרשת כי תבוא: ביעור וידידי מעשרות – מצוות שבין אדם למקום ולחברו

בקרב בני האדם ישנה טעות כי מצוות שבין אדם לחברו אינן 'אמיתיות', אולם התועלת לתיקון העולם במצוות שבין אדם לחברו רק מלמדת על התיקון שיש בכל המצוות. מצוות ביעור המעשרות מדגישה את הרכיב של בין אדם לחברו אך אינה מתקיימת עד ששני הרבדים, בין אדם למקום ובין אדם לחברו יתקיימו במלואם. האתרוג ששלח ר' יוסי לרבן שמעון בן גמליאל מקיסריה היה, ולמדנו שלוש הלכות וגם ניתנה לנו הזדמנות לומר כמה מילים על העיר הזו.

נתינת צדקה בין אדם לחברו

מצוות 'חברתיות' מול מצוות 'אמיתיות'?

תפיסה שקיימת לעיתים בתת המודע של אנשים שומרי תורה היא שמצוות שבין אדם למקום הן 'המצוות האמיתיות', בעוד שמצוות שבין אדם לחברו הן מצוות 'חברתיות', לא כאלה שיש לדקדק בהן, אלא די בשמירה כללית עליהן. נראה שאחד המקורות לטעות הזו נעוץ בשוני בין המצוות. במצוות שבין אדם לחברו התועלת שבמצווה, קרי התרומה שלה לתיקון העולם, הוא מורגש ומיידי. אדם ששם לנגד עיניו את התועלת האישית שלו, את השכר בעולם הבא שהוא יקבל כתוצאה מהמצווה, מניח כנראה שמכיוון שהוא רואה תועלת במצווה שבין אדם לחברו שעשה הרי שהתועלת הזו היא 'על חשבון' השכר בעולם הבא, "ואולי בכלל על מצוות כאלה אין כלל שכר בעולם הבא?". דווקא הצד הנגלה במצוות שבין אדם לחברו עלול לעמוד להן לרועץ. כנגד תפיסה זו ביקשה לצאת הנצרות. הנצרות שהתיימרה לתקן את העולם, שמה לנגד עיניה את המצוות שבין אדם לחברו וביטלה את רוב המצוות שבין אדם למקום. בכך היא כמובן התעלמה מהערך העצום שיש במצוות שבין אדם למקום לא רק בכל מה שנוגע לתועלת האישית של האדם אלא גם לתיקון העולם.

ביעור מעשרות – השלמת החלק שבין אדם לחברו

במצוות תרומות ומעשרות יש רכיבים של בין אדם למקום ויש רכיבים של בין אדם לחברו: מצד אחד ההימנעות מהפרשת חלק מהמתנות גורמת לאסור את כל הפירות באכילה (תרומות ומעשר שני), ואכילת חלק מהמתנות היא לא רק גזל של הכוהנים אלא גם חייבים עליו מיתה במקרה של אכילה במזיד, או קנס (חומש) במקרה של אכילה בשוגג (תרומות וביכורים). מצד שני היא נועדה גם להוות הכנסה לכאלה שאין להם מספיק הכנסות אחרות: כוהנים, לווים ועניים, וזה כבר רובד של בין אדם לחברו. הפרשת המתנות היא בעצם יציאת ידי חובת השלב העיקרי של בין אדם למקום. הפירות שנשארים ברשותו של האדם נחשבים מתוקנים ומותר לאוכלם בלא חשש. אולם המצווה שבין אדם לחברו איננה מתקיימת אם המתנות מונחות בצד, ברשותו של הבעלים, מבלי שהם מועברים ליעדם. מצוות ביעור מעשרות נועדה לוודא שגם השלב הזה נעשה. זו אולי הסיבה לכך שבידיו מעשרות, הנוסח שנאמר לאחר שהמתנות בוערו מן הבית והגיעו ליעדם נאמר במפורש רק שהם ניתנו ל"לוי, לגר ליתום ולא למנה". המתנה הניתנת

התועלת במצוות שבין אדם לחברו – מלמדת על התיקון הנסתר שבכל המצוות

האמת היא, כמובן, שהמצוות שבין אדם לחברו הן מצוות 'אמיתיות' לגמרי, יש בהן פרטי הלכות ממש כמו בהלכות שבת וכשרות, וגם השכר עליהם בעולם הבא לא בהכרח נופל מזה של המצוות שבין אדם למקום. מאידך, גם מי שמקיים את המצוות שבין אדם למקום בשלמות גורם תיקון עצום לעולם, גם אם הדבר אינו נראה באופן מיידי בצורה גלויה כמו במצוות שבין אדם לחברו. אדרבה, המצוות שבין אדם לחברו הן רק מעין דוגמה, כדי שנבין שאותו הדבר קורה במצוות שבין אדם למקום. גם שם העולם נתקן כתוצאה מקיום המצווה. בנוסף, גם במצוות שבין אדם לחברו התיקון שנגרם לעולם בקיומן הוא הרבה מעבר לפן הגלוי – הסיוע שנגרם לעני מהצדקה שקיבל.

מותר לשלוח מבלי לעשרו, כי שם אין חשש שיתרשלו בכך אך במקרים של ספק אין לשלוח לא מעושר, ומכאן למדנו שקיסריה דינה כדין ארץ ישראל לגמרי לעניין תרומות ומעשרות, שהרי פירותיה חייבים במעשר בוודאות (הלכה ששונתה בדור הבא, כאשר ר' יהודה הנשיא בנו של רשב"ג פטר את קיסריה מן המעשרות). דבר שני שלמד מכך רבן שמעון בן גמליאל הוא שהאתרוג הוכשר לקבל טומאה (פירות אינן יכולים להיטמא אלא אם שפכו עליהם אחד משבעה משקים לאחר שנתלשו מהעץ), בגלל שמנהגם של בני קיסריה היה לזלף מים על האתרוג לאחר קטיפתו כדי לשוות לו מראה נאה. הלימוד השלישי שלמד רבן שמעון הוא שלא היה לו אתרוג אחר, כי אילו היה לו אתרוג אחר מפרש תרומות ומעשרות מהאתרוג האחר על האתרוג ששלח. ההלכה, אגב, שלא כר' יוסי, ואסור לשלוח טבל ודאי אפילו למי שנאמן על המעשרות (משנה תורה הלכות מעשר פ"ו ה"ו).

תולדות קיסריה

קיסריה הוקמה במאה הראשונה לפני הספירה על ידי המלך הורדוס על בסיס ישוב קדום יותר בשם מגדל שרשן ששכן בחוף הים מדרום לדור. העיר נועדה להוות מרכז לאוכלוסיה הלא יהודית ששלטונו של הורדוס השנוא על ידי בני עמו התבסס במידה לא מבוטלת עליה. העיר נקראה על שמו של הקיסר אוגוסטוס פטרונו של הורדוס, והוקם בה נמל משוכלל ומקדש אלילי עבור התושבים הנוכרים. גם ארמון נבנה להורדוס שם, מלבד ארמונו בירושלים ובמקומות אחרים. אחרי מותו של הורדוס ונטילת שארית השלטון העצמי מיהודה, ישבו בקיסריה הנציבים הרומים והיא הפכה להיות בירתה המנהלית של הארץ. בקיסריה הוצא להורג ר' עקיבא (על פי אחת המסורות היה זה ביום הכיפורים), שעל שמו נקראה עיירת העולים הסמוכה אור עקיבא שנוסדה לאחר הקמת המדינה. למרות אופייה הנוכרי ישבה בה אוכלוסייה יהודית. החיכוכים בינה לבין האוכלוסייה הנוכרית שבעיר היו ה'טריגר' לפרוץ המרד הגדול שהוביל לחורבן הבית השני. מאוחר יותר, ישב בעיר ר' אבהו, מגדולי אמוראי ארץ ישראל, שמלבד ההלכות הרבות המובאות בשמו בשני התלמודים עסק הרבה גם במתן תשובות אמוניות לשכניו הנוצרים שדתם הפכה להיות השלטת באימפריה הרומית. קיסריה המודרנית הוקמה ביוזמת משפחת רוטשילד, והיא נחשבת כיישוב שבו מתגוררים תושבים שבאים מרקע כלכלי מבוסס. בסמוך נמצא הגן הלאומי קיסריה ובו שרידי העיר ההיסטורית והנמל העתיק.

קיסריה העתיקה

ללוי היא מעשר ראשון והמתנות הניתנות לעניים (הגר היתום והאלמנה) הם מעשר עני ושאר מתנות עניים שבשלבם המוקדמים יותר של איסוף הפירות (לקט שכחה ופאה, פרט ועוללות). המשותף למעשר הראשון, למעשר העני ולשאר מתנות העניים הוא שהם כולם מצווה שבין אדם לחברו, או לפחות אין בהם סנקציה כלפי מי שאינו נותן אותם לאלו שהוא שייך להם (מלבד איסור גזל). פירותיו של הבעלים אינם נאסרים באכילה, ואם מישהו אחר אוכל אותם ולא אלו שלהם הם נועדו הוא אינו חייב מיתה או קנס.

המתנות 'החמורות' – רק בדרך רמז

דווקא המתנות הנחשבות חמורות יותר מבחינת בין אדם למקום, כאלה שחייבים עליהם מיתה (במזיד) וקנס (חומש בשוגג) – תרומות וביכורים, וכן כאלה שאוסרים את הפירות באכילה אם לא הופרשו (תרומות ומעשר שני) הוזכרו רק בדרך רמז, כפי שדורשים חז"ל בפרק האחרון של מסכת מעשר שני, למשל מהמילה "וגם נתתיו" לומדים חז"ל על תרומות וביכורים. ולמרות זאת, ברור שאדם לא יכול לקיים את מצוות ביעור המעשרות ולקרוא את וידוי המעשרות אלא אם הוא קיים בצורה מלאה את המצווה, הן את הצד של בין אדם לחברו והן את הצד של בין אדם למקום. כי באמת הבקשה שבסוף פרשת וידוי מעשרות: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש" (פסוק טו), אינה יכולה להתקיים אלא כשכל הרכיבים מקוימים בצורתם המלאה והשלמה.

אתרוג מקיסריה

המשלח בין לעם הארץ ובין לחבר צריך לעשר. רבן שמעון בן גמליאל אומר לעם הארץ צריך לעשר, לחבר צריך להודיע. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מעשה ששילח לי ר' יוסי בי ר' אתרוג גדול מציפורי, ואמר זה בא בידי מקיסרי. ולמדתי ממנו שלושה דברים: אחד שהיה ודאי, ושהיה טמא, ושלא היה בידו אלא זה בלבד, שאילו היה בידו אחר היה מעשר ממנו עליו (תוספתא דמאי ג יד)

אתרוג מקיסריה – חייב במעשרות

תבואה שלא הופרשו ממנה תרומות ומעשרות היא טבל. התוספתא אומרת שאסור לאדם לשלוח טבל ודאי (כך מסביר ר"ש ליברמן במקום), ואם הוא רוצה לשלוח הרי שעליו לעשרו לפני. דין זה תקף הן לגבי עם הארץ (שנאמן על הפרשת תרומה אך לא על הפרשת מעשר) והן לגבי חבר (אדם שנאמן על המעשרות). רבן שמעון בן גמליאל אומר שרק אם שולח לעם הארץ צריך לעשר לפני כן, שהרי עליו אי אפשר לסמוך, אולם מי ששולח לחבר אין הוא צריך לעשר ומספיק שיודיע לו שהתבואה אינה מעושרת ושעל המקבל מוטל לעשר אותה. רבן שמעון בן גמליאל סיפר מעשה שהיה לחיזוק דבריו: פעם שלח לו ר' יוסי (נראה שהכוונה לר' יוסי בן חלפתא הוא ר' יוסי הנזכר במשנה סתם שהיה תושב ציפורי) אתרוג ואמר לו כי האתרוג הגיע מקיסריה ועליו לעשרו. במישור החוף היה מקובל כנראה כבר אז לגדל פירות הדר (והמותג Jaffa בן הדורות האחרונים יוכיח). רבן שמעון בן גמליאל למד מדבריו של ר' יוסי ומכך שהיה חשוב לו להזכיר כי מדובר באתרוג שמוצאו מקיסריה שלוש דברים: האחד שמדובר באתרוג שיש לעשרו בוודאות, שהרי אלמלא כן היה אסור לו לשלוח אתרוג לא מעושר (ר' יוסי סובר במשנה דמאי פ"ג מ"ג) כי רק טבל ודאי